

Reja domačih živali in sobivanje z zvermi

VAROVANJE DROBNICE PRED VELIKIMI ZVERMI

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SHD=34706435

ISBN 978-961-6761-76-5 (pdf)

Kazalo

Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020	5
1 Varovanje je nujno	7
2 Velike zveri in drobnica	8
3 Izbira ustreznega načina varovanja	9
3.1 Varovanje z visokimi elektromrežami	9
3.1.1 Kako se zveri obnašajo ob srečanju z elektromrežo?	9
3.1.2 Elementi varovanja s pomočjo elektromrež	12
3.1.3 Prednosti varovanja z visokimi elektromrežami	14
3.1.4 Omejitve varovanja z visokimi elektromrežami	14
3.1.5 Pravilno izvajanje varovanja z visokimi elektromrežami	15
3.1.6 Najpogostejše napake pri varovanju z elektromrežami	18
3.2 Varovanje z večžičnimi stalnimi elektroograjami	20
3.3 Masivne ograde in staje	21
3.4 Pregled izvajanja zahteve KRA_OGRM na kraju samem	22
3.5 Varovanje s pastirjem	22
3.5.1 Prednosti varovanja s pastirjem	22
3.5.2 Omejitve varovanja s pastirjem	22
3.5.3 Usmeritve za pravilno izvajanje varovanja s pastirjem	22
3.5.4 Najpogostejše napake pri varovanju s pastirjem	23
3.6 Pregled izvajanja zahteve KRA_VARPA na kraju samem	24
3.7 Varovanje s pastirskimi psi	24
3.7.1 Ključni elementi	24
3.7.2 Prednosti varovanja s pastirskimi psi	25
3.7.3 Omejitve varovanja s pastirskimi psi	25
3.7.4 Koraki do učinkovitega pastirskega psa	25
3.7.5 Najpogostejše napake pri varovanju s pastirskimi psi	28
3.8 Pregled izvajanja zahteve KRA_VARPP na kraju samem	29
4 Viri	30

(Foto: Tomaž Berce)

Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020

Ukrep KOPOP Programa razvoja podeželja v obdobju 2014-2020

V okviru ukrepa kmetijsko-okoljska-podnebna plačila (v nadaljevanju: ukrep KOPOP) iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020 (v nadaljevanju: PRP 2014–2020) se izvaja tudi operacija Reja domačih živali na območju pojavljanja velikih zveri, ki je namenjena ohranjanju ugodnega stanja populacij velikih zveri (rjavega medveda in volka), kakor tudi kvalifikacijskih travniških habitatnih tipov in vrst na območjih Natura 2000. Na teh območjih, ki so hkrati tudi območja pojavljanja velikih zveri, je paša ključna kmetijska praksa, ki preprečuje zaraščanje travniških habitatnih tipov. Vendar pa, kjer območje razširjenosti velikih zveri sovпада z območji za kmetijsko pridelavo, predvsem rejo drobnice, prihaja do določenih izgub rejnih živali zaradi napadov zveri. Z namenom zagotavljanja sobivanja živali z velikimi zvermi, izvajanje paše zahteva dodatno zaščito živali pred velikimi zvermi in spremembo obstoječih kmetijskih praks.

Operacija Reja domačih živali na območju pojavljanja velikih zveri spodbuja izvajanje zaščitnih ukrepov nadzora paše v okviru treh zahtev:

- KRA_OGRM: Varovanje črede z visokimi premičnimi varovalnimi elektromrežami (v nadaljevanju: KRA_OGRM);
- KRA_VARPA: Varovanje črede ob prisotnosti pastirja (v nadaljevanju: KRA_VARPA);
- KRA_VARPP: Varovanje črede s pastirskimi psi (v nadaljevanju: KRA_VARPP).

Pogoji za izvajanje navedenih zahtev so opisani v PRP 2014–2020 in določeni z Uredbo o ukrepih kmetijsko-okoljska-podnebna plačila, ekološko kmetovanje in plačila območjem z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020.

Kljub temu, da se operacije Reja domačih živali na območju pojavljanja velikih zveri nanaša na vse travojede živali, so v nadaljevanju predstavljeni načini varovanja, ki so primerni predvsem za varovanje drobnice. Gre za preverjene pristope, ki so se kot učinkoviti izkazali tako v Sloveniji kot drugod po Evropi.

Obravnani so ukrepi, ki ustrezajo prej omenjenim zahtevam in priporočila, ki prispevajo k preprečevanju izgub živali in škode zaradi napadov velikih zveri.

Investicijski ukrepi Programa razvoja podeželja v obdobju 2014-2020

Za namene vzpostavitve in izboljšanja izvajanja zaščitnih ukrepov pred velikimi zvermi Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano v okviru Programa razvoja podeželja RS za obdobje 2014-2020 spodbuja investicije, povezane z varovanjem pred zvermi preko **podukrepa 4.1**. Gre za podporo naložbam za ureditev pašnikov in obor ter nakup pripadajoče opreme za nadzorovano pašo domačih živali oziroma rejo gojene divjadi.

Ograjevanje z elektriko in prisotnost vsaj treh pastirskih psov spadata med najbolj učinkovite načine varovanja drobnice pred velikimi zvermi.
(Foto: Tomaž Berce)

1 Varovanje je nujno

Priročnik je namenjen vsem rejcem drobnice na območju pojavljanja velikih zveri: rjavega medveda, volka in evrazijskega risa. Namen priročnika je prikazati glavne načine varovanja drobnice pred velikimi zvermi in izpostaviti ključne elemente učinkovitega varovanja.

Rjavi medved, volk in evrazijski ris so v Sloveniji zavarovane živalske vrste. Velike zveri so del našega okolja, zato je varovanje rejnih živali pred njimi pomemben preventivni ukrep, s katerim bo omogočeno ohranjanje pašništva na območju njihove prisotnosti ter za ustvarjanje nujnega sobivanja med ljudmi in njihovimi aktivnostmi ter velikimi zvermi. Brez ustreznega varovanja dolgoročni obstoj pašništva na območju prisotnosti velikih zveri ni mogoč, saj se ustvarja konfliktno okolje, od katerega nimata koristi niti človek niti velike zveri.

Kot dober gospodar mora rejec v primeru možnosti nastanka škode na premoženju zaradi velikih zveri najprej poskrbeti za njeno preprečitev. V primeru, da kljub primernemu načinu varovanja, velike zveri povzročijo škodo na rejnih živalih, je rejec upravičen do odškodnine. V primeru ponavljajoče škode lahko oškodovanec vložil vlogo za sofinanciranje dodatnih varovalnih ukrepov. Agencija Republike Slovenije za okolje odloči o upravičenosti in o višini odobrenih sredstev.

V okviru ukrepa KOPOP iz PRP 2014–2020 (operacija Reja domačih živali na območju pojavljanja velikih zveri) so na voljo tudi podpore rejcem na območju pojavljanja velikih zveri, in sicer za plačilo dodatnih stroškov zaradi varovanja črede (nočne ograde, varovanje črede s psi in varovanje s pastirjem).

Preventivni ukrepi so nujni tudi zato, ker zmanjšajo tveganje za vložek v rejo živali.

2 Velike zveri in drobnica

V Sloveniji živijo vse tri vrste velikih zveri: rjavi medved, volk in evrazijski ris. Ris je bil v preteklosti iztrebljen in v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja ponovno naseljen, volk in rjavi medved pa sta na slovenskih tleh stalno in neprekinjeno prisotna. Dejstvo, da kar na tretjini ozemlja Evrope živi vsaj ena vrsta velike zveri, dokazuje, da je sobivanje velikih zveri in ljudi mogoče tudi na poseljenih območjih. Velike zveri imajo velik življenjski prostor, ki praviloma meri nekaj sto kvadratnih kilometrov, zato se tako ali drugače redno srečujejo s človekom. V Sloveniji kljub prevladujočemu deležu gozdne in gozdnate krajine redko naletimo na širša gozdna prostranstva, kjer ni vpliva človeka in bi velike zveri lahko samostojno in v povsem naravnem okolju zadovoljevale svoje življenjske potrebe. Če velikih zveri ne želimo povsem iztrebiti, je zato nujno iskati rešitve, s katerimi bomo preprečili njihov dostop do rejnih živali.

Rjavi medved (*Ursus arctos*)
(Foto: Miha Krofel)

Volk (*Canis lupus*)
(Foto: Miha Krofel)

Do škod na drobnici prihaja povsod, kjer so na istem območju prisotne velike zveri in nezavarovane živali. Preprečevanje plenjenja je zato eno ključnih vprašanj pri ohranjanju paše z drobnico, ki je prisotna na območju, kjer so prisotne tudi velike zveri. Živali, ki se pasejo nezavarovano, so lahek plen za velike zveri, saj jih večina ni sposobna braniti svoje črede pred napadi. K zmanjšanju možnosti za napad pa ne pripomorejo niti mešane črede. Predvsem pri volku lahko bežanje črede sproži pregon, kar povezuje z lovom na divjad. Pašnike, kjer so uspešni pri lovu, pogosto večkrat obišejo, saj spoznajo, da se na tej lokaciji nahaja lahek plen.

3 Izbira ustreznega načina varovanja

Poznamo različne pristope k varovanju rejnih živali, ki jih v okviru operacije Reja domačih živali na območju pojavljanja velikih zveri ukrepa KOPOP iz PRP 2014–2020, uvrstimo v naslednje sklope:

- varovanje črede z ograjevanjem (visoke elektromreže in staje) – zahteva KRA_OGRM;
- varovanje črede s pastirjem – zahteva KRA_VARPA;
- varovanje črede s pastirskimi psi – zahteva KRA_VARPP.

Vsak izmed naštetih pristopov je ob pravilnem izvajanju učinkovit pri preprečevanju nastajanja škod na drobnici. Učinkovitost se še poveča, če različne tipe varovanja med seboj združujemo. V okviru operacije Reja domačih živali na območju pojavljanja velikih zveri ukrepa KOPOP iz PRP 2014–2020 se zahteva KRA_OGRM obravnava kot samostojna, zahtevi KRA_VARPA in KRA_VARPP pa se lahko dopolnjujeta.

Več kot je motečih in ovirajočih dejavnikov na in v okolici pašnikov, večja je verjetnost, da se velike zveri ne bodo približale, oziroma da se bodo pravočasno umaknile, ko bodo ocenile, da je tveganje zanje preveliko. Izbira ustreznega načina varovanja je torej odvisna od rejčeve presoje in od značilnosti reje živali, s katero se rejec ukvarja.

Razlaga nekaterih pojmov, ki se uporabljajo v nadaljevanju:

Ograja – *struktura, ki omejuje prehod v prostor ali na zemljišče.*

Ograda – *prostor ali zemljišče, obdano z ograjo. Nočna ograda je namenjena zapiranju živali v nočnem času in preprečuje dostop velikim zverem k rejnim živalim.*

Elektroograj – *vrsta ograje, v kateri se nahaja električni tok. Poznamo stalne (večžične) inčasne elektroograje.*

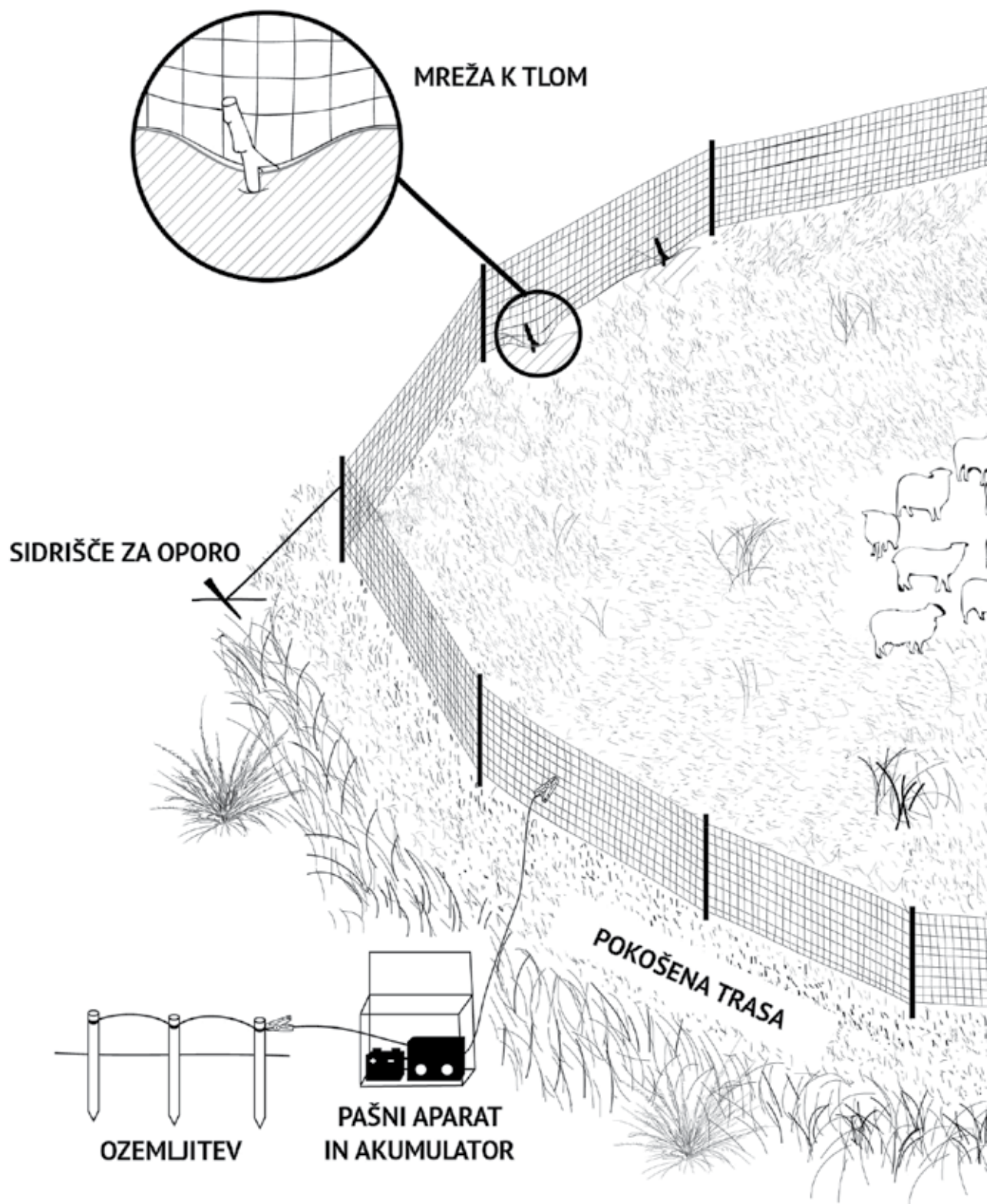
Elektromreža – *vrsta začasne elektroograje, ki je sestavljena iz mreže sintetičnih vlaken in kovinskih žic, ki prevajajo elektriko. Poznamo elektromreže različnih višin, pri čemer se izraz visoke elektromreže uporablja za elektromreže višine vsaj 160 cm.*

Staja – *ograjn prostor s streho ali brez, v katero se zapira rejne živali in preprečuje prehod velikih zveri k rejnim živalim. Sestavljena je iz masivnih materialov, ki jih velike zveri ne morejo poškodovati.*

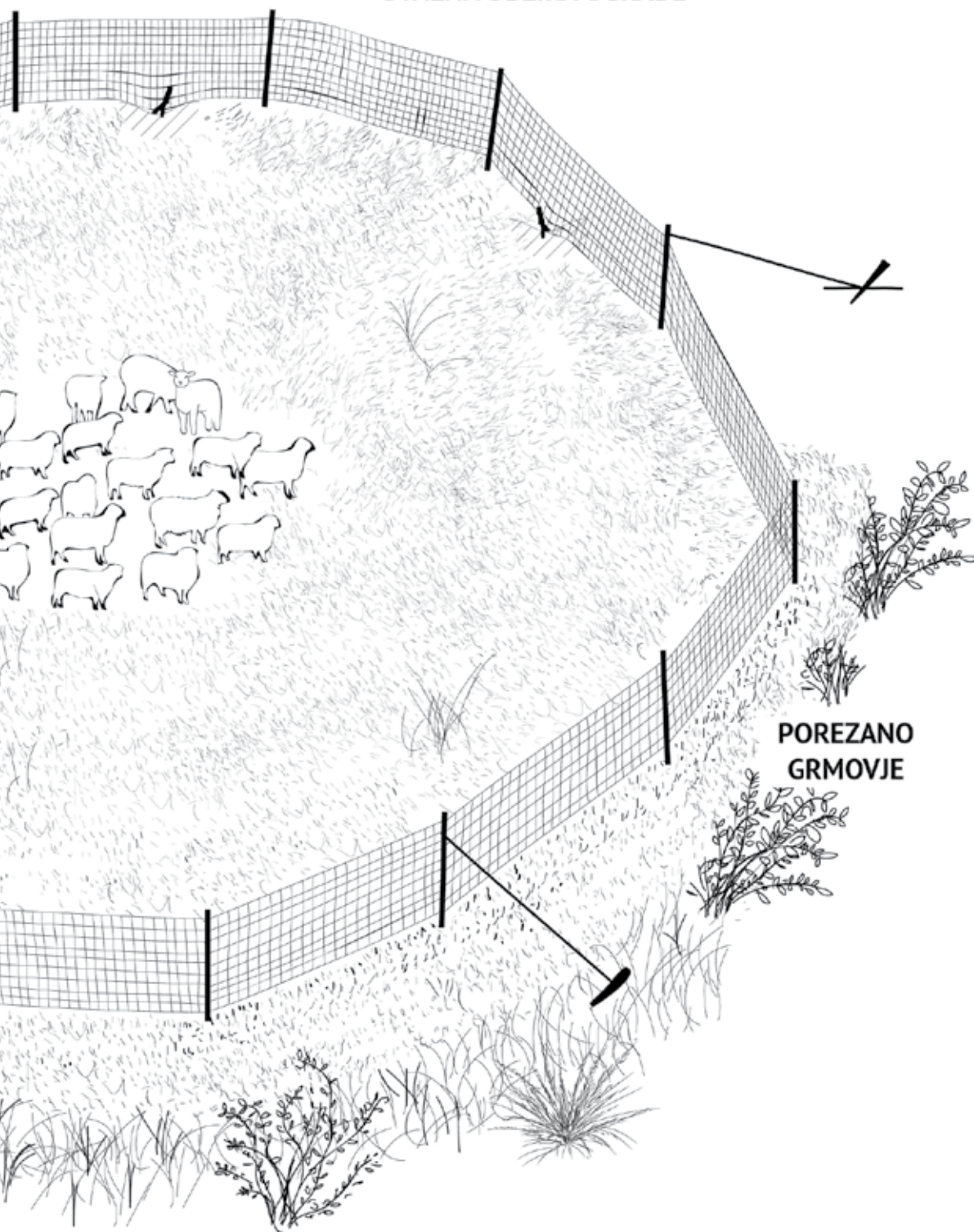
3.1 Varovanje z visokimi elektromrežami

3.1.1 Kako se zveri obnašajo ob srečanju z elektromrežo?

Zveri se z ovirami v okolju prej ali slej spoznajo, še posebno, če imajo motiv. To velja tudi za elektromreže. So namreč prepreka, ki jim omejuje dostop do potencialnega plena. Velike zveri ne prečkajo ovir, brez da bi se spoznale z njimi, saj so po naravi plašne in previdne živali. Pred prečkanjem se oviri najprej približajo in se z njo seznanijo. Tu pa imajo elektromreže ključno vlogo, da zveri doživijo močno negativno izkušnjo, ki jim bo vtisnila strah pred ograjenim območjem. Zato je ključno, da so v žicah elektromreže vedno prisotni električni pulzi ustrezne jakosti. Ob dotiku z elektromrežo mora žival začutiti oster električni pulz, ki povzroči bolečino. Spomin na bolečino in strah pred ponovnim šokom zverem in drugim živalim preprečuje prehajanje. Elektromreža je torej primarno psihična in ne fizična ovira.

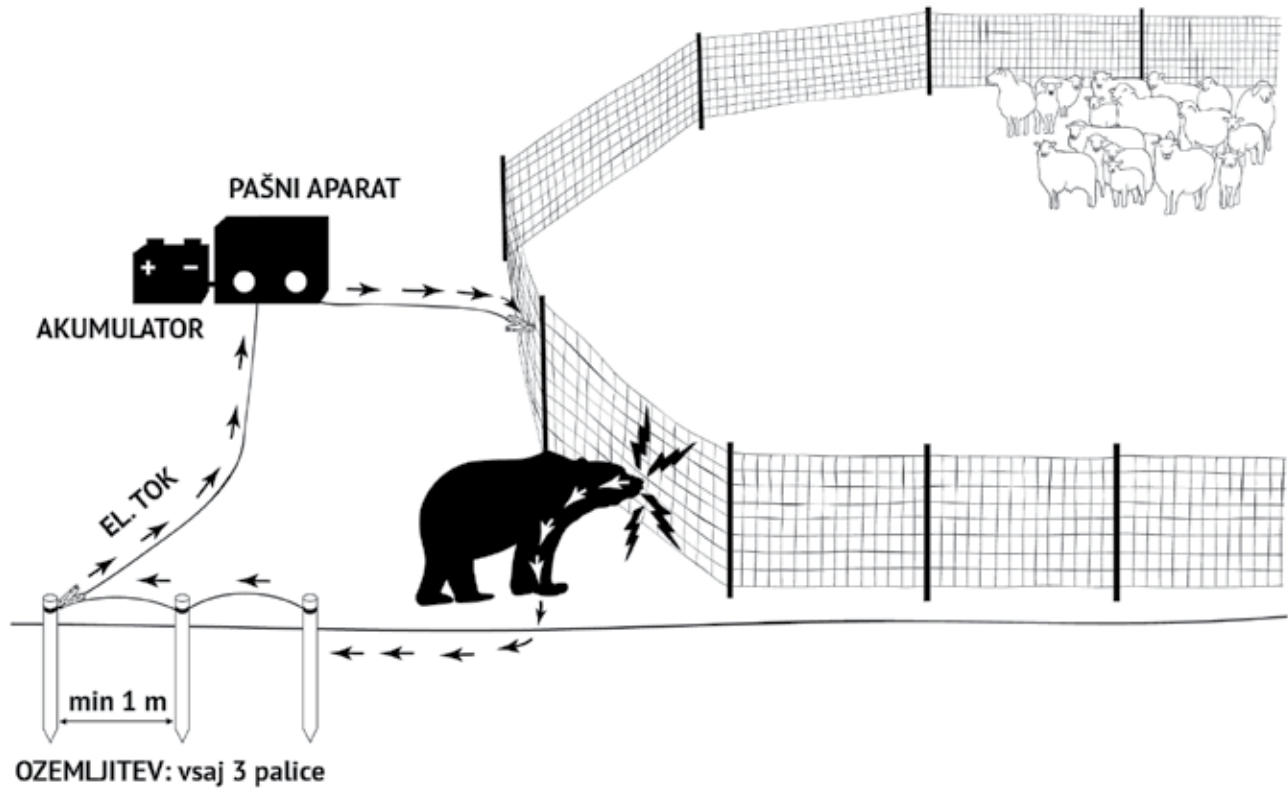
OVALNA OBLIKA OGRADE

Skica 1: Prikaz ključnih elementov pravilno postavljene ograde iz elektromrež

3.1.2 Elementi varovanja s pomočjo elektromrež

Obod ograde je sestavljen iz več kosov elektromrež, ki iz pašnega aparata prejmejo pulz električne energije in ga ob dotiku prevajajo na žival ter ji s tem prizadenejo bolečino. Višina elektromreže naj bo vsaj 160 cm.

Skica 2: Delovanje sistema elektromrež – ob dotiku z elektromrežo mora žival začutiti oster električni pulz, ki povzroči bolečino

Visoka elektromreža
(Foto: Matej Vidrih)

Obod ograde je sestavljen iz več kosov elektromrež
(Foto: Tomaž Berce)

Pašni aparat pošilja električne pulze v žice elektromreže. Za varovanje z elektromrežami so primerni aparati z vsaj 2,5 J shranjene energije. Glede na oddaljenost pašnikov od omrežnega vira napajanja se odločimo med baterijskim in omrežnim pašnim aparatom.

Kot vir energije uporabljamo bodisi električno omrežje bodisi baterijo ali akumulator. V primeru uporabe akumulatorja je v izogib prepogostemu polnjenju priporočljiva moč vsaj 85 Ah.

Pašni aparat in akumulator namestimo v škatlo, ki ju ščiti pred vremenskimi vplivi
(Foto: Rok Černe)

Ozemljitev naj bo sestavljena iz vsaj treh pocinkanih cevi
(Foto: Tomaž Berce)

Ozemljitev pašnega aparata omogoča, da se ob dotiku živali z žico zaključi krog električnega toka, in je zato ključen element. Za ozemljitev izbiramo predele z globokimi in vlažnimi tlemi. Sestavljena mora biti iz **najmanj treh vsaj en meter dolgih pocinkanih cevi ali palic**, ki jih skoraj v celoti zabijemo v zemljo. Palice naj bodo na sušnem terenu daljše. Med seboj naj bodo povezane s pocinkano žico in nameščene na medsebojni razdalji vsaj enega metra. Če tla postanejo suha ali so plitva, zemljo okoli palic redno vlažimo z vodo.

Dodatna sidrišča elektromrež so potrebna na predelih, kjer trasa ograde spremeni smer. Količke elektromrež uvrstimo oziroma napremo s privezom na dodatna sidrišča, da se višina ograje ne spreminja in sledi razgibanosti terena.

Elektromreže utrdimo z dodatnimi sidrišči
(Foto: Mateja Berce)

Prisotnost električne napetosti vsaj 5 kV v elektromreži je ključna za njeno delovanje, zato jo moramo vsakodnevno preverjati z **voltmetrom**. Dovolj visoka napetost električnega toka v pulzu je pomembna zato, da bo električni tok premagal upornost zraka, dlake ali volne in bo električni pulz preskočil na žival. V kolikor je sistem elektromrež pravilno postavljen, napetost v njih presega 5 kV, v primeru nižje vrednosti pa ta nakazuje na nepravilnosti pri postavitvi.

Napetost v elektromrežah merimo s pomočjo voltmetra
(Foto: Mateja Berce)

3.1.3 Prednosti varovanja z visokimi elektromrežami

1. Drobnico lahko učinkovito zavarujemo pred napadi velikih zveri.
2. Elektromreže lahko relativno hitro postavimo in pospravimo, kar omogoča prestavljanje sistema varovanja na sosednjo površino ali na drugo lokacijo.
3. Elektromreže lahko uporabljamo za zapiranje živali na pašniku prek noči, lahko pa jih uporabljamo tudi za dnevno pašo.
4. Pašo lahko natančno usmerjamo in s tem:
 - izboljšamo kakovost travne ruše z bolj enakomerno pogojenostjo zemljišča in povečanjem njegove pridelovalne zmogljivosti,
 - preprečujemo pretirano poškodovanost (uničenje) travne ruše,
 - preprečujemo prekomerno okuženost živali z notranjimi zajedavci.
5. Elektromreže so zaradi gostejšega prepleta žic in opaznih barv bistveno bolj vidne, tako za živali na pašniku kot tudi za prostoživeče živali.

3.1.4 Omejitve varovanja z visokimi elektromrežami

1. Elektromreže zahtevajo redno vzdrževanje trase, na kateri so postavljene.
2. Dolžina elektromrež ne sme presegati 500 metrov, saj se učinkovitost prevajanja električnega toka zaradi velikega upora tanjših žic lahko bistveno zmanjša.
3. Zaradi manjše površine ograjenega pašnika je treba ogrado pogosteje prestavljati.
4. V primeru, da v mrežah ni električnega toka, se pogosto zgodi, da se rejne živali vanjo zapletejo. Podobno velja tudi v primeru, da elektromreže postavimo na stečine prostoživečih živali, zato morajo biti v elektromrežah vedno prisotni pulzi električnega toka ustrezne jakosti.

Pred postavljanjem elektromreže mora biti trasa pokošena
(Foto: Tomaž Berce)

3.1.5 Pravilno izvajanje varovanja z visokimi elektromrežami

1. Trasa elektromreže.

Potek trase vpliva na verjetnost približevanja velikih zveri ograji. Velike zveri so previdne živali, ki se raje zadržujejo v kritju in se nerade izpostavljajo na odprtih površinah. Zato, če je le mogoče, **traso za postavitev elektromreže načrtujemo stran od neposredne bližine zaraščenih površin**. S tem se v veliki meri izognemo tudi zapletanju različnih vrst divjadi v mrežo.

Trasa naj ne zajema ostrih kotov, ki lahko čredo ovira pri premikanju znotraj ograjenega pašnika. V primeru, da se ograjenemu pašniku približa zver, se čreda umika od ograje, oblika ograje pa mora omogočati, da živali neovirano krožijo znotraj ograje, sicer se lahko pripeti, da se čreda zgnete v mrtvem kotu pašnika, ki ne omogoča umika. Živali lahko zato podrejo ograjo in zbežijo s pašnika ter tako postanejo lahek in nezavarovan plen velikih zveri ali pa se izgubijo, s tem pa rejec ostane brez odškodnine.

2. Travná ruša pod elektromrežo ne sme biti višja od 10 cm.

Pred postavljanjem elektromrež najprej določimo potek trase, odstranimo grmovje in pokosimo travo na maksimalno višino 10 cm. Širina pokošene trase naj bo en meter.

Rastje, ki se dotika elektromreže, povzroča kratke stike in odvaja elektriko v zemljo, s čimer znižuje električno napetost in prenos elektrine po žicah. Padec napetosti naredi elektromrežo za varovanje pred velikimi zvermi neučinkovito. Poleg tega se akumulator bistveno hitreje izprazni.

3. Elektromreže morajo biti napete.

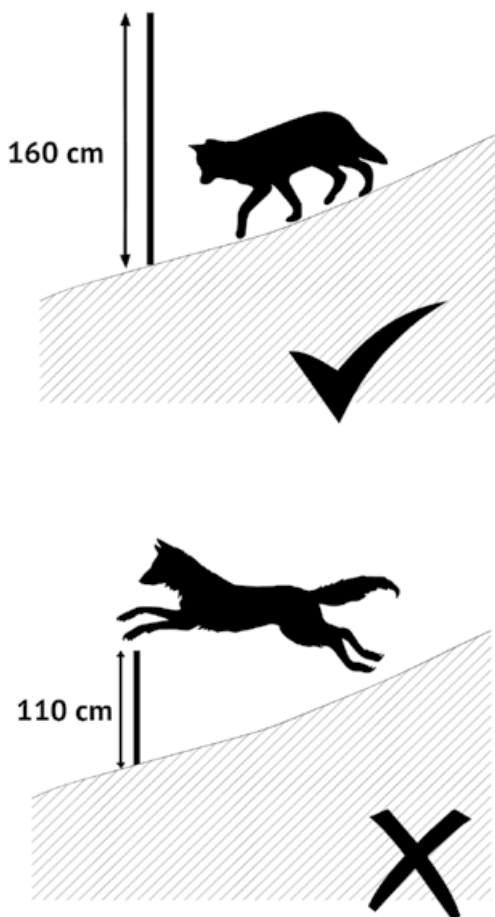
Pravilno napete elektromreže zagotavljajo ustrezno višino in preprečujejo kratke stike na povešenih delih. Po potrebi elektromrežo učvrstimo s pomočjo sidrišč ali opornih kolov.

Elektromreže utrdimo z namestitvijo dodatnih sidrišč ali opornih kolov
(Foto: Tomaž Berce)

4. Višina elektromrež naj bo vsaj 160 cm.

Učinkovita je lahko le dovolj visoka elektromreža (vsaj 160 cm), s čimer preprečimo, da bi jo zver preskočila. Pri nižjih elektromrežah se lahko učinkovitost zmanjša predvsem na razgibanem terenu in na pobočjih, kjer se višina prepreke zmanjša zaradi naklona. Celoten obod ograde mora biti sestavljen iz visokih elektromrež.

Skica 3: Višina elektromreže pomembno vpliva na učinkovitost varovanja pred velikimi zvermi (zgoraj: primer ustrezno visoke prepreke, ki velikim zverem onemogoča preskakovanje, spodaj: primer prenizke prepreke, ki jo volk (ali pes) brez težav preskoči)

5. Dolžina ograde (obseg) naj ne bo manjši od 300 metrov in naj ne presega 500 metrov, ne glede na velikost črede.

Obseg ograde mora živalim omogočati premikanje po pašni površini tudi v primeru približevanja plenilca. V primeru, da čreda nima možnosti umika znotraj premajhne ograjene površine, se lahko zgodi, da živali same podrejo ogrado, s tem pa postanejo izpostavljene plenilcem.

V praksi se je kot spodnja meja dolžine ograde izkazal obseg najmanj 300 metrov, ki čredi omogoča dovolj prostora za umik tudi v primeru paničnega bega. Zaradi velike upornosti prepletjenih žic v elektromrežah je najdaljša dolžina ograde, pri kateri se elektrina učinkovito prevaja, 500 metrov, sicer se tok izgublja in elektromreže postanejo neučinkovite.

6. V elektromreži mora biti 24 ur na dan prisoten električni tok z napetostjo vsaj 5 kV, tudi ko živali ni v njej.

Električna napetost v elektromrežah v višini vsaj 5 kV je osnovni pogoj za prenos dovolj močnega bolečega impulza na velike zveri. Višino napetosti moramo zato vsakodnevno preverjati s pomočjo voltmetra. Velike zveri imajo lahko gosto in dolgo dlako, zato mora biti v žicah prisotna visoka napetost, da bo premagana upornost dlak in bo tok stekel skozi žival ter povzročil bolečino. Strah pred elektromrežo zagotovimo s stalno prisotnostjo visoke napetosti. V nasprotnem primeru imajo zveri in druge živali možnost spoznati elektromreže, ko v njih ni električnega toka, ali, ko je ta prešibek. Na ta način izgubijo strah pred elektromrežo in jo poskušajo prečkati. Odsotnost dovolj močnih pulzov bodo izkoristile tudi ovce ali koze, ki bodo poskušale seči po zelinju izven mreže in se zapletle v elektromrežo.

7. Za ozemljitev v zemljo v ravni liniji zabijemo tri pocinkane cevi dolžine vsaj enega metra na medsebojni razdalji enega metra in jih povežemo med seboj s pocinkano žico.

Ozemljitev je ključna za prenos električnega toka od živali, ki prejme električni pulz, nazaj do pašnega aparata. Če do prenosa ne pride ali je ta slab, bo žival prejela premajhno količino elektrine in ograja ne bo učinkovita. Velika večina napak v delovanju elektroograj izhaja iz nepravilnega delovanja ozemljitve. Na sušnih območjih ali v sušnih obdobjih poskrbimo, da ozemljitev postavimo na predel z globljo in bolj vlažno zemljo. V sušnem delu leta delovanje ozemljitve izboljšamo z rednim namakanjem mesta ozemljitve. Ozemljitev lahko izboljšamo tudi z nameščanjem večjega števila daljših ozemljitvenih palic.

8. Poskrbimo, da med spodnjo linijo elektromreže in tlemi ni prostora za prehod zveri.

Na delih trase, kjer so prisotne globeli, preprečimo, da bi med mrežo in podlago nastale odprtine, ki bi jih lahko zveri izkoristile za prehajanje na pašnik. Velike zveri lahko takšne odprtine naredijo tudi same s spodkopavanjem zemljine pod ogrado, zato poskrbimo, da spodnja žica elektromreže sledi razgibanosti terena. Podhod odpravimo tako, da spodnjo linijo, v kateri ni elektrike, vpnemo v tla s pomočjo lesenega klina ali večjega kamna. Zver tako ne bo prepoznala možnosti prehoda.

Preprosti leseni klini za vpenjanje elektromreže k tlam
(Foto: Mateja Berce)

Večja koncentracija iztrebkov živali vpliva na hitro izboljšanje rodovitnosti zemljišča na predelu, kjer se je nahajala nočna ograda, vendar pa moramo pri tem paziti, da ne pride do pregaženosti zemljišča
(Foto: Matej Vidrih)

S klinom enostavno vpenemo elektromrežo k tlam in onemogočimo prehajanje živali pod spodnjo žico
(Foto: Mateja Berce)

9. V nočno-varno ogrado iz elektromrež zapremo vso čredo.

V ograjeno površino je treba zbrati vso čredo, saj se lahko v nasprotnem primeru zgodi, da živali, ki ostanejo zunaj ograde, poskušajo na vsak način priti do črede. V najslabšem primeru to dosežejo tako, da elektromrežo podrejo. Po drugi strani pa so živali izven elektromreže izpostavljene napadu velikih zveri, saj so neustrezno varovane.

10. Redno prestavljanje elektromreže zagotavlja, da se morajo velike zveri s prepreko na novi lokaciji ponovno spoznati.

Prednosti rednega prestavljanja so tudi usmerjena paša in boljše izkoriščanje travne ruše ter bolj enakomerna pognojenost zemljišča ograjenega z elektromrežami, kar prispeva k njegovi večji pridelovalni zmogljivosti. Po drugi strani pa z usmerjeno pašo in občasnim premeščanjem nočnih ograd prepričimo pregnojenost in pogaženost zemljišča ter preprečujemo premočno okuženost pašnih živali z želodčno-črevesnimi zajedavci.

Na razmočenem zemljišču v nočni ogradi lahko pride do prekomerne pogaženosti. Če zemljišča v isti sezoni ne bomo ponovno izpostavili nočni ogradi, bo v kratkem prišlo do obnove ruše iz semen bele detelje, ki bo razvila dovolj globoke korenine, da ji morebitna suša v naslednji sezoni ne bo škodovala
(Foto: Matej Vidrih)

11. Elektromreže v času neuporabe pospravimo.

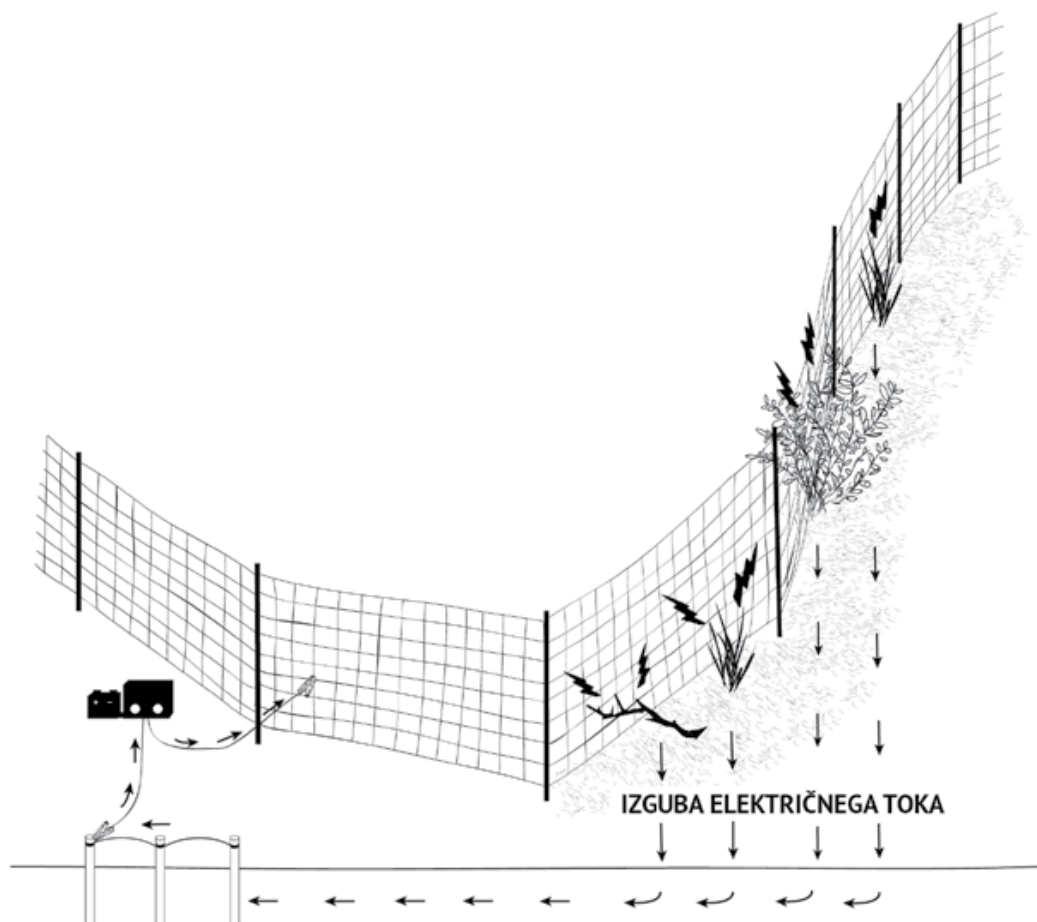
V času neuporabe elektromreže pospravimo in tako prepričimo, da bi se v tem času vanje zapletala divjad in druge prostoživeče živali, predvsem pa prepričimo, da bi se velike zveri naučile prečkati ogrado, ko v njej ni električnega toka, in izgubile strah pred njo.

3.1.6 Najpogostejše napake pri varovanju z elektromrežami

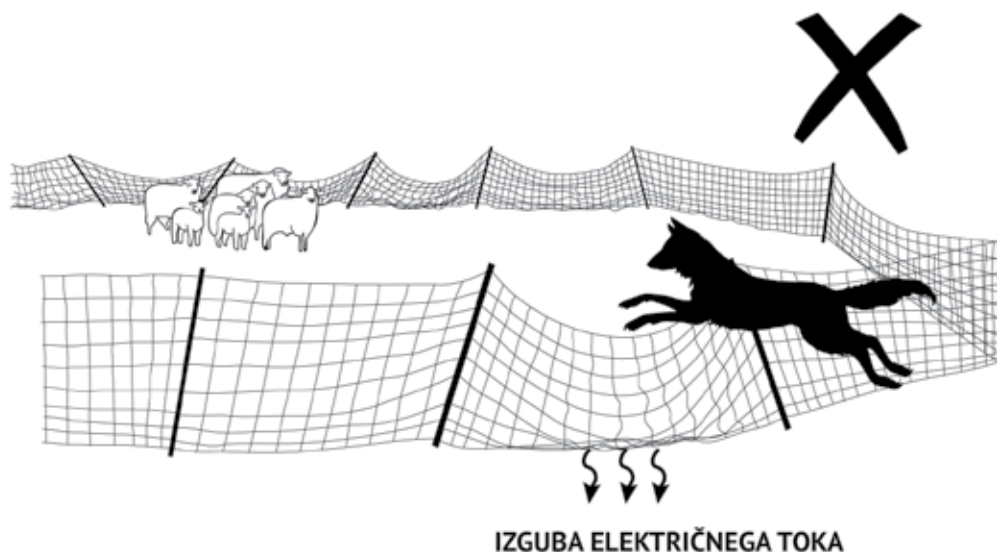
Vzdrževanje delujočega sistema elektromrež je najpomembnejši del varovanja. Le z rednim vzdrževanjem bo varovanje učinkovito, zato moramo traso redno pregledovati. Prvi pokazatelj nepravilnega delovanja ali postavitve elektromrež je višina električne napetosti, zato le-to vsakodnevno preverjamo s pomočjo voltmetra. V nadaljevanju so navedene najpogostejše napake pri izvajanju varovanja s pomočjo elektromrež in usmeritve za pravilno postavitvev.

Najpogostejše napake pri uporabi elektromrež so:

1. Visoka trava, grmovje in veje dreves se dotikajo elektromreže. Prihaja do kratkih stikov in izgube toka v elektromreži.
2. Za ozemljitev je uporabljena samo ena železna palica.
3. Stebrički elektromrež visijo in mreža ni dovolj napeta. Ograda je povešena.
4. Spodnja linija elektromrež ne sledi razgibanosti terena, zato plenilci poskušajo prehajati pod njimi.
5. Ko živali ni v ogradi, v elektromrežah ni toka.
6. Obseg obore iz elektromrež ni ustrezen. Če je premajhen (manj kot 300 metrov), lahko čreda med begom podre oboro iz postane lahek plen za plenilce. Če je obseg obore prevelik (več kot 500 metrov) pa se zaradi velikega upora žic električni tok težko prevaja po celotnem obsegu elektromrež.
7. Elektromreže so postavljene preblizu gozdnega roba.
8. Ograda je sestavljena iz elektromrež različnih višin.
9. V varno (nočno) ogrado je zaprt samo del črede. Živali, ki ostanejo zunaj, so lahek plen.
10. Elektromreže ostanejo na pašniku tudi po koncu pašne sezone, vendar niso priklopljene na pašni aparat.

Skica 4: Stik z visoko travo, grmovjem in drevjem povzroča izgubo električnega toka v zemljo

Skica 5: Pravilno postavljena elektromreža je napeta, ne visi in se ne dotika tal

PRIMER DOBRE PRAKSE

Janez Kržič je rejec živine iz Prevalj pod Krimom. Leta 2015 je prejel 400 metrov elektromrež iz projekta LIFE DINALP BEAR, ki jih uporablja za varovanje 40 koz na območju, kjer se redno pojavljata volk in medved. O varovanju s pomočjo elektromrež pravi: »Z vestno in natančno uporabo elektromrež je mogoče drobnico pasti tudi na oddaljenih pašnikih na območju pojavljanja velikih zveri. S prestavljanjem elektromrež je več dela na razgibanem terenu, vendar pa smo jo letu 2015 uspeli prestaviti več kot 20-krat in tako obvarovali čredo pred napadi velikih zveri. Ključno je, da poskrbiš za vsako malenkost, ki bi lahko zverem omogočila prehod pod ali preko ograde.«

Rejec Janez Kržič iz Prevalj pod Krimom
(Foto: Tomaž Berce)

3.2 Varovanje z večžičnimi stalnimi elektroograjami

Večžične stalne elektroograje so v glavnem namenjene ograjevanju večjih površin in zadrževanju živali na pašniku. Praviloma so nižje in opremljene z manjšim številom žic, zato povečini niso prilagojene varovanju pred velikimi zvermi, zaradi česar ta način varovanja ni uvrščen v operacijo Reja domačih živali v okviru ukrepa KOPOP. Večžične ograje sestavljajo obstojne in trdne žice, ki dobro prevajajo električni tok na dolge razdalje. Njihova učinkovitost pri varovanju rejnih živali je pogosto omejena zaradi neprilagojenosti za varovanje pred zvermi. Ključ do uspeha pri varovanju z večžičnimi ograjami je stalna prisotnost električnega toka in preprečevanje prehajanja plenilcev pod najnižjo žico, med žicami in čez ograjo. V kolikor žice ostanejo na kolih tudi v času neuporabe in v njih ni električnega toka, se živali naučijo prečkati ograjo in izgubijo strah pred njo. Če želimo, da bo varovanje s stalno elektroograjami učinkovito, moramo žice izven pašne sezone vedno sneti iz izolatorjev na kolih in jih položiti na tla.

Primer stalne večžične elektroograje
(Foto: Tomaž Berce)

Pogoste pomanjkljivosti stalnih elektroograj pri varovanju pred velikimi zvermi:

1. Žice ostajajo nameščene na kolih tudi v času, ko živali ni na pašniku, kar prostoživečim živalim omogoča spoznavanje z ograjo in rutinirano prečkanje, ko v žicah ni električnega toka. S prečkanjem nadaljujejo tudi v času, ko so na pašniku prisotne živali na paši, saj pred oviro nimajo več strahu.

2. Ograja na dolgih razdaljah prečka veliko struktur v terenu, ki omogočajo prehajanje zveri (jarki, globeli ipd.).
3. Spodnje žice so nameščene previsoko in ne sledijo terenu, zato imajo velike zveri veliko možnosti za spodkopavanje in prehajanje pod ograjo.
4. Višina ograje navadno ne presega 130 cm, kar pomeni, da lahko nekatere velike zveri pred prepreko izgubijo strah in jo preskočijo. Priporočamo višino vsaj 160 cm.
5. Število žic v ograjah je premajhno, kar omogoča lažji prehod plenilcev med žicami. Priporočamo uporabo vsaj 6 žic.
6. Zaradi velikih razdalj težko vzdržujemo konstantne pogoje v ograji. Ključno je preverjanje stanja ograje in njeno vzdrževanje, kar je pri dolgih obodih zamudnejše. Slabo vzdrževanje žičnate elektroograje vodi v zaraščanje in posledično izgubljanje napetosti, zaradi česar pride do izgubljanja električnega toka in varovanje postane neučinkovito.
7. Zaradi dolgih razdalj ograje je pogosto neustrezno poskrbljeno za ozemljitev, ki je ključna za učinkovito delovanje sistema.
8. Večžične stalne elektroograje so zaradi tankih žic slabo opazne za prostoživeče živali.
9. Ograjevanje velikih površin zahteva velik začetni vložek (pašni aparat velike moči, zmogljiv akumulator, veliko število nosilnih in opornih kolov itd.).

Zaradi naštetih pomanjkljivosti ocenjujemo, da uporaba večžične stalne elektroograje ni primerna za varovanje pred velikimi zvermi, razen v primeru, da odpravimo vse naštete pomanjkljivosti. Rešitev je lahko kombinacija različnih varovalnih ukrepov, pri čemer uporabljamo večžično ograjo za zadrževanje črede na pašniku čez dan in za varnost črede poskrbimo s pomočjo pastirskih psov, z zapiranjem v nočne ograde ali staje pa poskrbimo za dodatno varovanje prek noči.

3.3 Masivne ograde in staje

Med **masivne ograde** uvrščamo vse fizične prepreke, ki omejujejo dostop živalim iz ali v ograjeno območje. Navadno so sestavljene iz lesenih, kovinskih, kamnitih ali betonskih elementov in služijo ograjevanju rejnih živali izven pašne sezone ali v nočnem času. Podobno vlogo imajo tudi **staje**, ki imajo poleg masivnih stranic tudi streho, ki živali ščiti pred padavinami in drugimi vremenskimi dejavniki.

Zapiranje v staje je eden najbolj pogostih načinov nastanitve drobnice živali izven pašne sezone, hkrati pa je to eden najbolj

učinkovitih načinov varovanja živali pred napadi velikih zveri. Plenilci nimajo dostopa do živali, hkrati pa jih zaprte živali ne opazijo in so zaradi tega mirnejše. Ker za navedene načine varovanja drobnice pred velikimi zvermi ni predvideno premeščanje po pašniku, pride do kopičenja izločkov živali in stelje (gnoja) v objektu in okrog njega, kar lahko postane žarišče za širjenje nezaželenih zeli. Ostale pašne površine pa postajajo vse bolj siromašne zaradi premeščanja rastlinskih hranil na izbrano mesto, kjer je manj možnosti za uspevanje koristne vegetacije.

Primer lesene staje
(Foto: Tomaž Berce)

Pri postavitvi staj priporočamo:

- Stranice ograde morajo biti dovolj visoke, in sicer vsaj 160 cm. Nižje ograde lahko volkovi ali potepuški psi preskočijo, medved pa brez težav prepleza tudi precej višje ograde.
- Da preprečimo plenilcem spodkopavanje pod ograjo, je treba ograjo vkopati vsaj 20 cm v tla. Kjer je potrebno, površino pod ograjo utrdimo z betonom.
- Zunanja stran ograde naj bo opremljena z vsaj eno žico na višini okoli enega metra. V njej mora biti prisoten električni tok napetosti vsaj 5 kV. S tako obliko postavitve elektroograje preprečimo, da bi se medved lotil plezanja prek ograde.

- Staje naj bodo masivne, trdne in izdelane iz materiala, ki ga medved ne more poškodovati. Manj masivne staje iz lesa lahko medved poškoduje.

Za nočno varovanje črede pred plenilci lahko uporabljamo tudi hlev, ki pa mora ustrezati istim pogojem kot v primeru staje. Postavljen mora biti na način, da preprečuje velikim zverem dostop do živali. V hlevu so vrata in okna tiste šibke točke, ki ji moramo posvetiti posebno pozornost. Vrata in okna morajo biti trdna in nepoškodovana, da jih velike zveri ne morejo podreti, jih preplezati ali uničiti.

3.4 Pregled izvajanja zahteve KRA_OGRM na kraju samem

S pregledom izvajanja zahteve KRA_OGRM na kraju samem se preveri, ali:

- se na kmetijskem gospodarstvu za zahtevo vodijo evidence o delovnih opravilih;
- je čreda varovana z uporabo elektromrež ali staj ali stalnih ograd iz betonskega železa, ki onemogočajo fizičen dostop velikih zveri do živali;
- je elektromreža ali staja ali stalna ograda iz betonskega železa visoka vsaj 160 cm;
- je elektromreža pod stalnim električnem tokom minimalno 5 kv ves dan, podnevi in ponoči, tudi ko živali niso v ograji;
- se čreda živali zjutraj spusti iz nočne ograde, razen v primerih, ko se ograja iz varovanih elektromrež uporablja tudi kot dnevna ograda;
- so živali ponoči zaprte v ogradi iz visokih elektromrež oziroma v staji ali v stalni ogradi iz betonskega železa;
- je površina z zahtevkom je pasena;
- se ograda iz elektromreže premesti vsakokrat, ko sta travna ruša in zemljišče pogažena;
- je na kmetijskem gospodarstvu izdelan načrt ureditve pašnika in paše.

Elektromreže, staje oziroma stalne ograde iz betonskega železa na zadevnih površinah kmetijskega gospodarstva so ustrezne, če so postavljene v skladu z opisi iz poglavij 3.1, 3.2 in 3.3 tega priročnika.

Električna napetost v elektromreži se preverja s pomočjo voltmetra, pri čemer svetujemo, da napetost v elektromreži preverimo na treh točkah, ki so različno oddaljene od pašnega aparata (pri mestu, kjer je pašni aparat povezan z elektromrežo, na sredini oboda elektromreže ter na koncu). V elektromreži mora biti ves čas prisoten električni tok napetosti najmanj 5 kV, pri čemer je dovoljeno odstopanje rezultata meritve v višini največ 1,5 kV navzdol.

3.5 Varovanje s pastirjem

Zgodovinsko gledano je paša s pastirjem najstarejša oblika varovanja črede pred plenilci. Neposredna prisotnost človeka učinkovito odvrča velike zveri od približevanja. V večini držav Zahodne in Srednje Evrope je praksa paše s pastirjem skoraj v celoti zamrla. Uporaba pastirja se je ohranila predvsem na nekaterih višje ležečih planinah, kjer pa pastirji zganjanjo živino v staje predvsem z namenom izvajanja molže.

Pri varovanju s pomočjo pastirja je ključno zapiranje drobnice preko noči in prisotnost pastirja prek celega dneva. Pastir skrbi tudi za pse, ki so prisotni ob čredi.

3.5.1 Prednosti varovanja s pastirjem

- Stalna in neposredna prisotnost človeka je najbolj zanesljiv način odvrčanja plenilcev.
- Pastir ima reden pregled nad stanjem in vedenjem črede, lahko hitro zazna morebitne izgube in hitro ukrepa v primeru približevanja plenilcev.
- Pastir redno preverja postavitev in delovanje elektroograj ter jih vzdržuje.
- Pastir skrbi za pastirske pse čuvaje.

3.5.2 Omejitve varovanja s pastirjem

- Za izvajanje varovanja si mora pastir vzeti veliko časa, ki ga preživi ob čredi.

3.5.3 Usmeritve za pravilno izvajanje varovanja s pastirjem

- Pastir mora čredo spremljati ves čas.
- Pastir zvečer čredo zapre na varno (npr. v hlev), zato mora biti varovano območje ustrezno zaščiten.
- V ogrado mora pastir zapreti vse živali v čredi.

3.5.4 Najpogostejše napake pri varovanju s pastirjem

Pri ukrepu paše s pastirjem je ključna prisotnost človeka, ki poskrbi, da do napadov ne pride bodisi s svojo prisotnostjo bodisi z zapiranjem črede na varno v času, ko ob čredi ni prisoten.

Najpogostejše napake so:

- Pastir ob čredi ni prisoten ves čas oziroma živali niso na varnem, ko pastirja ni ob čredi.
- Pri zapiranju črede čez noč pastir ne zapre vseh živali v čredi.
- Živali so čez noč zaprte v neustrezno varovan prostor.

Društvo Dinaricum je v letu 2015 na planini Kobilja glava nad Tolminom izvajalo projekt »*Pastirstvo za boljše sobivanje človeka in medveda v Alpah*«. Za 80-glavo čredo ovc so skrbeli pastirji prostovoljci, ki so bivali na planini, in jo vsak dan zapirali v 350 metrov dolgo ogrado iz elektromrež višine 170 cm. Čredo so tako zavarovali neposredno na planini in jo zjutraj spustili na pašo. Pastirji so imeli stalen nadzor nad dogajanjem v čredi, redno vzdrževali elektromrežo in dnevno preverjali napetost toka v mreži. Ob koncu pašne sezone je rejec ponovno zbral čredo v dolini. Pred medvedom so ostale obvarovane prav vse ovce. Kar nekaj ovc je med bivanjem na planini tudi povrglo, zato se je čreda povečala za približno deset glav. Kljub temu, da se je na območju planine v času izvajanja paše redno pojavljal vsaj en medved, je čreda ostala nedotaknjena prav zaradi stalne prisotnosti pastirjev na planini, ki so čredo zapirali v nočno (varno) ogrado, v kateri je bil stalno prisoten električni tok.

Zganjanje ovc v nočno varno ogrado so opravljali prostovoljci
(Foto: Tomaž Berce)

3.6 Pregled izvajanja zahteve KRA_VARPA na kraju samem

S pregledom izvajanja zahteve KRA_VARPA na kraju samem se preveri, ali:

- se na kmetijskem gospodarstvu za zahtevo vodijo evidencе o delovnih opravilih;
- se varovanje črede pred napadi velikih zveri izvaja ob prisotnosti pastirja;
- je površina z zahtevkom pasena;

- so živali čez noč zaprte v hlevu;
- se na kmetijskem gospodarstvu hrani načrt ureditve pašnika in paše.

Za neposredno varovanje črede s prisotnostjo pastirja se šteje, v kolikor je pastir v bližini črede prisoten ves čas, tako podnevi kot ponoči, kar mu omogoča nadzor nad čredo in takojšnji odziv v primeru približevanja velikih zveri. V primeru, da se živali ponoči zaprejo v hlev ali nočno ogrado, mora biti pastir prisoten v bližini.

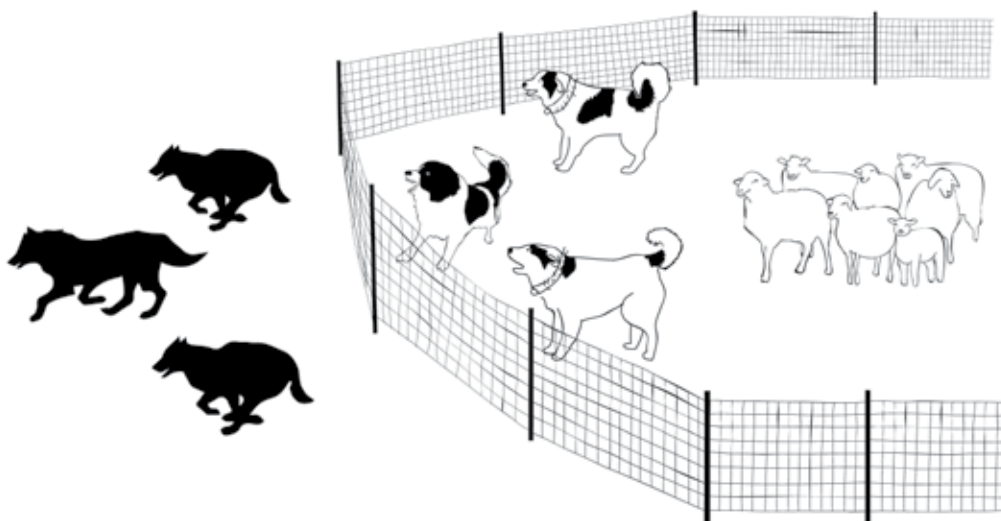
3.7 Varovanje s pastirskimi psi

Delovni psi že od nekdaj pastirjem pomagajo zganjati in varovati črede. Delimo jih na ovčarske in pastirske pse. Prvi usmerjajo in vodijo čredo v smer, ki jo določi pastir, drugi pa čredo varujejo pred plenilci. **Pastirski psi** so preizkušeni varuhi rejnih živali, ki so imeli v zgodovini pašništva pomembno vlogo, njihova uporaba pa se je precej zmanjšala predvsem zaradi manjšega števila velikih zveri. Pastirski psi imajo močan krdelni nagon, pri čemer njihovo krdelo predstavlja čreda rejnih živali, zato jih srčno branijo pred plenilci. K temu pripomorejo prirojene lastnosti, navezanost na čredo, ki je posledica odraščanja v čredi, in dosledna vzgoja.

3.7.1 Ključni elementi

Elektroograj

Varovanje s pastirskimi psi izvajamo na pašni površini, ki je ograjena z ograjo, znotraj katere se pes prosto giblje. Pastirski pes je delovni pes, ki se mora ves čas nahajati ob čredi in pašnika ne sme zapuščati. Že mladega psa moramo navajati na mejo pašnika. To najlažje zagotovimo s pomočjo elektroograje, pred katero bo imel pes strah in je ne bo poskušal prečkati. V elektroograjah mora zato biti ves čas prisoten električni tok z napetostjo vsaj 5 kV.

Skica 6: Več psov se tropu volkov lažje postavi po robu kot pa en sam

Pastirski pes

Pastirski psi so veliki, močni in samozavestni psi z izrazito izraženim obrambnim in krdelnim nagonom. Do svojega krдела in teritorija so zaščitniški, zato so primerni za varovanje drobnice na paši. V tem primeru psi čredo dojemajo kot svoje krdelo in so z njo v stalnem stiku. Redno označevanje teritorija z lajanjem, urinom in iztrebki odvrta plenilce, še posebej kanide, ki se izogibajo neposrednemu konfliktu s tropom psov. Za izvajanje zahteve KRA_VARPP morajo biti ob čredi prisotni vsaj trije psi.

Pastirski pes se vedno nahaja ob čredi in jo opazuje
(Foto: Irena Kavčič)

Pastirske pasme psov so kraševac (kraški ovčar), šarplaninec, tornjak, romunski pastirski pes, kuvaš, pomorjanski čuvaj, podhalanski ovčar, maremansko-abruški ovčar, pirenejski mastif, pirenejski pastirski pes, tibetanski mastif, portugalski ovčarski pes – da estrella, portugalski ovčarski pes – rafeiro do alentejo, portugalski ovčarski pes – castro laboreiro, kavkaški ovčar, srednjeazijski ovčar, severnokavkaški ovčar, karabaš, komondor, slovaški čuvač, bergamski pastirski pes, anatolski ovčar, akbaš, aidi, kangal itd.

3.7.2 Prednosti varovanja s pastirskimi psi

- Uspešni pastirski psi so zelo učinkoviti pri varovanju drobnice.
- Pastirski psi označujejo teritorij z urinom, iztrebki, glasnim lajanjem in pogumnim vedenjem, kar odvrta plenilce z območja pašnika.
- Z odraslim pastirskim psom imamo malo dela.

3.7.3 Omejitve varovanja s pastirskimi psi

- V prvih dveh letih je treba psa redno nadzirati in popravljati nezaželena vedenja.
- Uspešnost psa pri varovanju črede je odvisna tudi od osebnosti posameznega psa, zato vsi pastirski psi niso primerni za vlogo delovnega psa.
- Pastirske pse moramo uporabljati znotraj ograjenega območja, sicer lahko pobegnejo ali so nevarni za mimoidoče.
- Stroškom nakupa psa je treba prišteti stroške hranjenja in veterinarske oskrbe (cepljenje).

3.7.4 Koraki do učinkovitega pastirskega psa

1. Pastirskega psa kupimo iz delovne linije.

Prednostno izberemo mladiča iz delovne linije, kjer starši opravljajo delo pastirskega psa in so stalno prisotni ob čredi. Takšen mladič se bo lažje privadil za delo s čredo, saj bo verjetneje podedoval lastnosti za dobrega delovnega psa.

2. Pri izbiri pastirskega psa izbiramo med pasmami, ki imajo prirojene lastnosti za varovanje črede pred plenilci.

Pasme pastirskih psov imajo ustrezne predispozicije, da lahko postanejo učinkoviti varuhi črede, ki pa jih uspejo razviti le v primernih okoliščinah, pravočasno in s pomočjo dosledne vzgoje.

3. Pastirski pes mora biti ves čas prisoten v bližini črede.

Funkcija pastirskega psa je varovanje črede, zato se mora navezati nanjo in jo dojemati kot svoje krdelo. Pes mora biti ob čredi prisoten ves čas.

4. V bližini črede morajo biti prisotni vsaj trije pastirski psi.

Živali se fizičnim spopadom izogibajo, če je to le mogoče. Pes, ki sam varuje čredo, se bo pred tropom volkov umaknil, saj bo ocenil, da pri morebitnem spopadu nima možnosti. Krdelo treh ali več psov se bo lažje zoperstavilo tropu volkov, saj so v skupini močnejši. Učinkovitost varovanja živali pred plenilci se zato pri večjem številu psov bistveno poveča. Poleg tega se lahko mladi psi učijo od starejših in izkušenih psov, kar olajša njihovo navajanje na delo na pašniku.

Pastirski pes se mora v bližini črede nahajati tudi pozimi v hlevu
(Foto: Tomaž Berce)

5. Rodovnik dokazuje pasemsko čistost, ki je predpogoj za razvoj telesnih in karakternih značilnosti učinkovitih pastirskih pasem.

Da bi ohranili izoblikovane dedne lastnosti pastirskih psov, raje izberemo čistokrvne, rodovniške pse pastirskih pasem, pri katerih je bistveno večja verjetnost, da so brez dednih hib in da se bodo pri njih izrazile tiste nagnosti lastnosti, ki jih pri pastirskem psu želimo in pričakujemo.

6. V času vzgoje moramo ustvariti primerne pogoje in okolje, da bo pes lahko razvil in uporabljal prirojene lastnosti.

Uspešnost psa je močno odvisna od dosledne vzgoje. Zato moramo v prvih dveh letih vzgoji psov posvetiti posebno pozornost. To bo omogočilo razvoj delovnih sposobnosti, ki jih od pastirskega psa pričakujemo: čuječnost, pozornost in zaščitništvo do živali.

Priporočljivo je, da življenjsko rutino delovnih pastirskih psov, tudi odraslih, čim manj spreminjamo.

Primer pašnika na Pivškem, ki ga varujejo trije pastirski psi
(Foto: Rok Černe)

7. Pomembno je, da mladiča pri osmih tednih postavimo v čredo, da njene pripadnike in morebitne odrasle pastirske pse čimprej sprejme kot del družine.

Mladega psa pri osmih tednih pridružimo čredi. Mladiču pripravimo prostor, v katerega se bo lahko umaknil pred ovcami ali kozami, a kljub temu ostal v stiku z njimi (leseno ali železno pregrado). Najbolje je, če mladiča umestimo k čredi pozimi, ko so živali v hlevu. Najprej ga izpostavimo nekaj ovцам oziroma kozam, ki so strpne in neagresivne, nato nadaljujemo z menjavanjem živali tako, da sčasoma spozna vse pripadnike črede. V hlevu mladiča redno opazujemo in korigiramo morebitno neželjeno obnašanje. To nadaljujemo tudi spomladi, ko ga skupaj s čredo preselimo na pašnik. Samostojno lahko začne pastirski pes učinkovito braniti čredo šele med prvim in tretjim letom starosti.

8. Pastirskega psa socializiramo z družinskimi člani, veterinarjem in domačimi živalmi.

Pri pastirskem psu čimprej poskrbimo za osnovno socializacijo z ljudmi in živalmi, s katerimi se bo srečeval. Stikov z ljudmi naj bo

malo. Vse interakcije s psom opravimo le tik ob čredi, izogibamo se stikom ob ograji pašnika. Psa naučimo uboganja na osnovne ukaze, ga privadimo na povodec in ga večkrat seznanimo z mejami teritorija.

9. Pri vzgoji psa je ključno hitro zaznavanje neželenih vedenj in njihove korekcije.

V fazi privajanja na čredo in odraščanja moramo psa med njegovimi aktivnostmi pogosto in redno opazovati. Opazujemo ga tudi skrivaj, saj se lahko njegovo vedenje v naši odsotnosti spremeni. V kolikor zaznamo nezaželeno vedenje, psa nemudoma ustavimo in neželene odzive korigiramo, da ne bi prešli v navado. Pri preprečevanju neželenega vedenja si lahko pomagamo tudi z obeškami, ki psu onemogočajo preganjanje ali z nagobčnikom, ki mu preprečuje grizenje živali.

Ločimo ga od psov, ki ne opravljajo funkcije pastirskega psa, sicer tvegamo, da bi se nanje navezal. Odrasli delovni pastirski psi dajejo odraščajočemu mladiču zgled za delo in ga hkrati tudi vzgajajo.

Mladiču v hlev postavimo železno ali kovinsko pregrado, v katero se lahko umakne, a kljub temu ostane v stiku s čredo (Foto: Irena Kavčič)

Izkazovanje naklonjenosti in zaupanja med pastirskim psom in ovčami
(Foto: Irena Kavčič)

10. Uspešnega pastirskega psa prepoznamo po tem, da mu živali zaupajo, in da je do njih pozoren in zaščitniški.

Čreda je ob prisotnosti psa mirna, pes se ves čas zadržuje med živalmi ali na obrobju črede (odvisno od pasme). Čredi tudi ves čas sledi in med njo oziroma v njeni bližini spi. Ko zazna neobičajnost, postane pozoren in se odzove z lajanjem in ustrahovanjem vsiljivcev. Takoj ko nevarnost mine, se znova vrne k čredi.

11. Pašnik, ki ga varujejo pastirski psi, označimo z opozorilnimi tablami.

Table namestimo predvsem na vhod v pašnik in na vse predele, kjer bi lahko mimoidoči prišli v neposredno bližino pašnika in pastirskih psov.

Priporočeno je, da območje pašnika, ki ga varujejo pastirski psi, označimo z opozorilnimi tablami in tako mimoidoče opozorimo na prisotnost pastirskih psov
(Foto: Irena Kavčič)

Zakon o zaščiti živali (Uradni list RS, št. 38/13 – uradno prečiščeno besedilo), v 9. točki 5. člena določa, da je nevaren pes tisti pes, ki je ugriznil človeka oziroma žival. Za nevarne pse pa se ne štejejo psi, katerih ugriz je posledica nedovoljenega vstopa osebe na ograjeno zemljišče, ki je na vhodu označen z opozorilnim znakom.

12. Kastracija ali sterilizacija pastirskih psov je zaželena, saj ne vpliva na njihovo delovno učinkovitost, preprečuje pa pobege s pašnika v času gonitve in neželeno brejost.

3.7.5 Najpogostejše napake pri varovanju s pastirskimi psi

- Pes se naveže na ljudi in se vrača s pašnika v bližino lastnika.
- Pred ograjo, v kateri ni električnega toka, pes nima strahu in jo zato preskakuje.
- Pes živali v čredi preganja, jih grize ali drugače poškoduje.
- Pes je na pašniku privezan.
- Pašnik, na katerem se nahaja pastirski pes, ni označen z opozorilnimi tablami.

Andrej Sedmak iz Jurišč na Pivškem je lastnik približno 150-glave črede, ki jo sestavljajo ovce, koze in nekaj oslov. Živino pase na pašnikih, okoli katerih redno beležijo pojavljanje tropa volkov in več rjavih medvedov. Za varovanje črede poskrbijo trije pastirski psi, ki so ob čredi stalno prisotni. O varovanju s pomočjo pastirskih psov pravi: »Na kmetiji smo za varovanje domačih živali pred zvermi vedno uporabljali pastirske pse. Ti so zelo učinkoviti predvsem pri odganjanju volkov, ki so redno prisotni v okolici našega pašnika. Pastirski psi so ponoči ves čas ob čredi, so čuječi in se odzovejo ob prisotnosti vsiljivca. Delo s psi je zanimivo in dinamično, saj je potrebno veliko časa nameniti vzgoji psa do njegove odraslosti. Lažje je, če mladiča priključimo starejšemu psu, ki je vaje dela z živalmi, saj se bo mladič lažje privadil na delo, več psov ob čredi pa pomeni, da se lažje postavijo v bran pred tropom volkov.«

Rejec Andrej Sedmak iz Jurišč za varovanje drobnice uporablja več pastirskih psov.
(Foto: Tomaž Berce)

3.8 Pregled izvajanja zahteve KRA_VARPP na kraju samem

S pregledom izvajanja zahteve KRA_VARPP na kraju samem se preveri, ali:

- se na kmetijskem gospodarstvu za zahtevo vodijo evidence o delovnih opravilih;
- se neposredno varovanje črede pred napadi velikih zveri izvaja z najmanj tremi pastirskimi psi;
- je pastirskim psom omogočeno prosto gibanje brez priveza;
- so pastirski psi stalno prisotni v bližini črede;
- so pastirski psi cepljeni proti steklini za kar kmetijsko gospodarstvo poseduje dokazila.

Pastirski psi (vsaj trije) morajo biti stalno prisotni v bližini črede. Pastirski psi morajo biti ves čas prisotni s čredo na istem pašniku, jo nadzorovati in ji slediti, zato psi ne smejo biti privezani. Tudi v zimskem času se morajo psi nahajati v bližini črede (npr. v hlevu).

4 Viri

Dawydiak, O., Sims, D. 2004. Livestock Protection Dogs: Selection, Care and Training, 2nd ed. Alpine Publications, Loveland.

Emeršič, M., Zahariaš, K. 2011. Pastirski psi – varuhi črede. Brošura je izdelana v okviru projekta SloWolf (LIFE08 NAT/SLO/000244 SloWolf). Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo.

Kavčič, I., Vidrih, M., Černe, R., Zahariaš, K., Emeršič, M., Skrbinšek, T., Muhič, P., Žgavec, R., Udovič, U., Sulič, T. 2013. Primeri dobre prakse - poročilo akcije C.6 pripravljeno v okviru projekta LIFE+ SloWolf. Ljubljana, Univerza v Ljubljani.

Krofel, M., Černe, R., Jerina, K. 2011. Analiza učinkovitosti odstrela volkov za zmanjševanje škod na domačih živalih – analiza pripravljena v okviru Life+ SloWolf. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta.

Stone, S. A. 2016. Livestock and wolves. A guide to nonlethal tools and methods to reduce conflicts. Second edition. Defenders of wildlife. Washington, D.C.

Thompson, S., Jonkel, J., Sowka, P. 2009. Living with predators – Resource guide. Practical electric fencing resource guide: Controlling predators. Living with wildlife foundation, Inc.

Vidrih, T., Vidrih, M. 1999. Elektroograje: postavitve in vzdrževanje. Kmetovalčev priročnik. Kmetijska založba.

Vidrih, M., Vidrih, T. 2011. Elektroograje – učinkovito varovanje pašnih živali pred napadi volkov. Brošura izdelana v okviru projekta SloWolf (LIFE08 NAT/SLO/000244 SloWolf).

Vidrih, M., Vidrih, T. 2015. Nočna ograda - izboljšanje tal in ruše ter varovanje pred napadi zveri. Zbornik predavanj. 3. strokovni posvet Reja drobnice, Dobrna, 19. in 20. november 2015. Slovenj Gradec, Kmetijska založba: 91-96.

Vidrih, M. 2015. Elektroograja odvrta zveri od napadov na pašne živali. Glas dežele, 9, 2: str. 14

Žgavec, R., Lah, M., Emeršič, B., Krajnc Sluga, B., Žafran., D. 2006. Strokovne osnove za izvajanje ukrepa odvrta zveri s pastirskimi psi. DVLKOS, Ljubljana.

Avtorja besedila: Tomaž Berce in Rok Černe, Zavod za gozdove Slovenije

Strokovni pregled: Marko Jonozovič, prof. dr. Tone Vidrih, doc. dr. Matej Vidrih, Karmen Zahariaš

Fotografije: Mateja Berce, Tomaž Berce, Rok Černe, dr. Irena Kavčič, doc. dr. Miha Krofel, Andrej Sila (naslovna fotografija), doc. dr. Matej Vidrih

Ilustracije: Nuša Stanojević Suwa

Verzija: 1.1

Priporočen način citiranja: Berce, T., Černe, R. 2016. Reja domačih živali in sobivanje z zvermi – Varovanje drobnice pred velikimi zvermi. Zavod za gozdove Slovenije. Naročnik: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.

Izdalo: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Dunajska 22, 1000 Ljubljana

Telefon: 01 478 9000

Telefaks: 01 478 9021

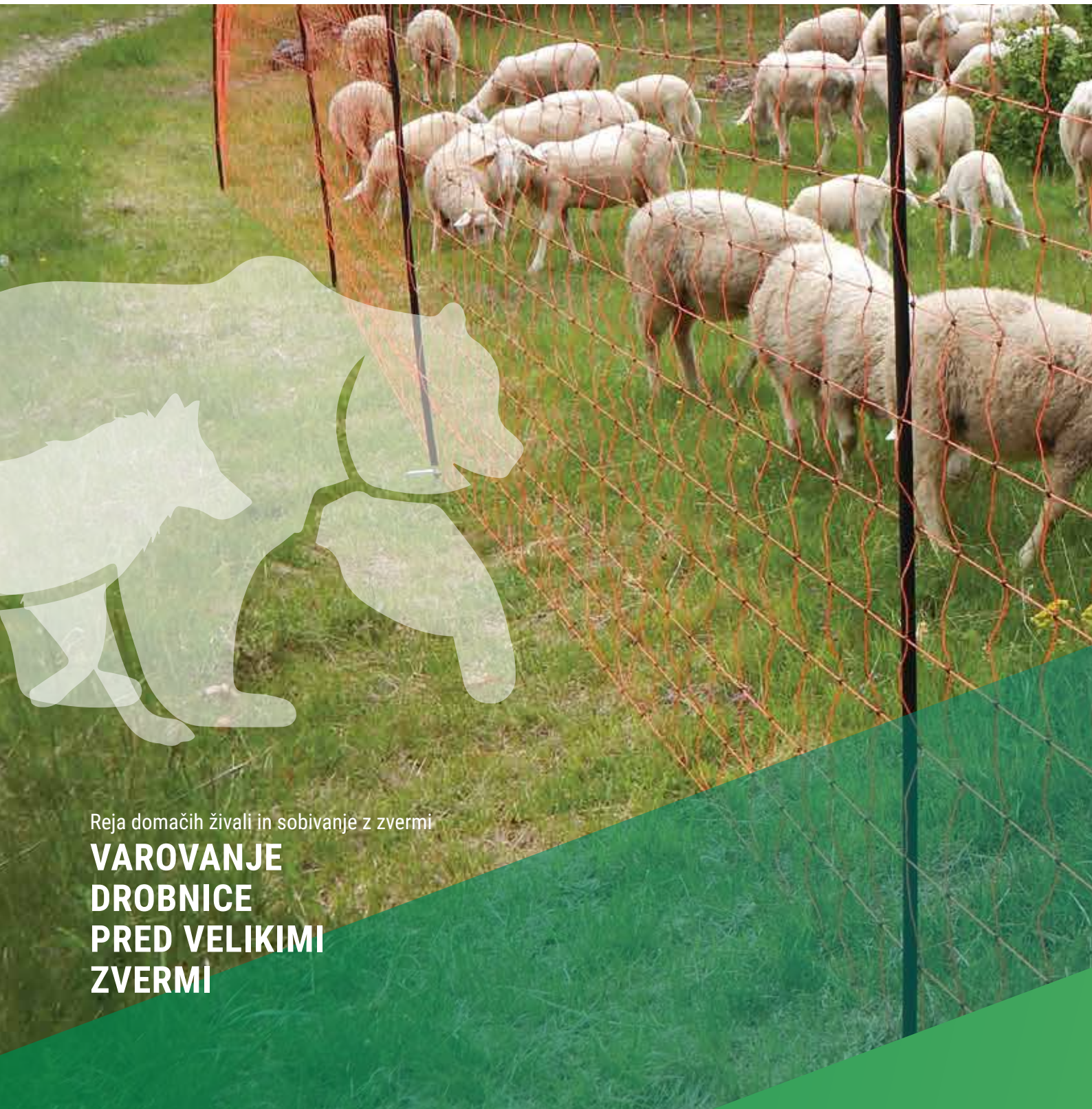
E-pošta: gp.mkgp@gov.si

Oblikovanje: Furmil d. o. o.

Ureditev posodobljene verzije: DBP - Brand Design Studio; Darja Brečko Poženeš s.p.

Leto izdaje: 2020

Ta dokument je nastal s finančno pomočjo Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja. Za vsebino publikacije je odgovoren Zavod za gozdove Slovenije. Organ upravljanja Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020 je Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.

Reja domačih živali in sobivanje z zvermi

VAROVANJE DROBNICE PRED VELIKIMI ZVERMI